

KUL TÚRA SLOVA

*Vedecko-popularizačný
časopis pre jazykovú
kultúru a terminológiu*

*Orgán Jazykovedného ústavu
Ludovíta Štúra SAV
a Jazykového odboru
Matice slovenskej*

*Časopis vychádza s finančnou
podporou Otvorenej akadémie*

otvorená
akadémia

HLAVNÁ REDAKTORKA
Sibyla Mislovičová

VÝKONNÁ REDAKTORKA
Iveta Vančová

REDAKČNÁ RADA

Adriana Ferenčíková, Juraj Glov-
ňa, Dana Guričanová, Robert
Hammel, Renáta Hlavatá, Ingrid
Hrubaničová, Martin Chochol,
Bronislava Chocholová, Ján Ka-
čala, Natália Kolenčíková, Ľubor
Králik, Jana Levická, Sibyla Mis-
lovičová, Slavomír Ondrejovič,
Lucia Molnár Satinská, Iveta
Vančová, Pavol Žigo

REDAKCIA

811 01 Bratislava, Panská 26

OBSAH KULTÚRA SLOVA – ROČNÍK 55 – 2021 – ČÍSLO 4

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

- KAČALA, Ján: Systémový a pragma-
tický prístup k používaniu prívlastňo-
vacieho zámena *svoj* 193
- VALENTOVÁ, Iveta: Zo slovenskej
onomastickej terminológie: *meno*,
názov 200

TERMINOLOGICKÉ SÚPISY

- HRABOVSKÝ, Michal – KLIMENT,
Ján – GURIČANOVÁ, Dana: Meno-
slovie systematických kategórií cievnatých rastlín. 5. Podtribusy a ostatné
nižšie kategórie 210
- BAČOVÁ, Mária: Latinsko-slovensko-
česko-rusko-bieloruský slovník ofi-
ciálnych názvov liečivých rastlín 217

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

- Slovenské anojkonymá utvorené zo
základu *brija*. A. Ramšáková 228

ROZLIČNOSTI

- Lobby bar* – pravopis a ekvivalenty.
S. Mislovičová 238

SPRÁVY A POSUDKY

- Na začiatku každej zmeny myslenia je
inšpirácia. M. Debnár 243

SPYTOVALI STE SA

- Profilácia, reprofiliácia alebo profilizá-
cia, reprofilizácia?* J. Páleníková . 247
- Ako skloňovať meno *Ján Mária Vian-
ney?* S. Duchková 248

Z WEBOVEJ PORADNE

Objekt supervízie	251
Cyril a Metod	251
Šaliarsky a tornal'ský	252
Priezvisko Štefánik	252
Je slovo <i>štatutár</i> spisovné?	253
<i>Sinti</i> alebo <i>Sintovia</i> ?	253
<i>Reprezentanti</i> a <i>reprezentanty</i>	253
PRIPOMÍNANIE SI	255

KUL TÚRA SLOVA

KULTÚRA SLOVA, vedecko-popularizačný časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu. Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV a Jazykovedného odboru Matice slovenskej. Ročník 55, 2021, č. 4 (31. 8. 2021). Sídlo vydavateľa a adresa redakcie: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, Panská 26, 811 01 Bratislava. IČO 00167 088. Matica slovenská – Vydavateľstvo Matice slovenskej v Martine. Časopis vychádza s finančnou podporou Otvorenej akadémie. Hlavná redaktorka PhDr. Siblya Mislovičová. Výkonná redaktorka Mgr. Iveta Vančová. Grafická úprava Oto Takáč. Technický redaktor Vladimír Radik. Vychádza šesťkrát ročne. Ročné predplatné 8,50 €, jednotlivé čísla 1,50 €. Rozširuje, objednávky a predplatné prijíma Vydavateľstvo Matice slovenskej, P. Mudroňa 1, 036 01 Martin, e-mail: periodika@matica.sk, tel. 043/3812826. Evidenčné číslo 3696/09. Podávanie novinových zásielok povolené OZSsRP Banská Bystrica č. 1325/94-PTP z 25. 4. 1994. ISSN 0023-5202 Distributed by Matica slovenská – Vydavateľstvo Matice slovenskej, P. Mudroňa 1, 036 01 Martin, Slovakia.

© Jazykovedný ústav Ľ. Štúra Slovenskej akadémie vied, Bratislava
© Matica slovenská, Martin
Vytlačila tlačiareň Fork, s. r. o., 2021

Cena 1,50 €

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

Slovenské anojkonymá utvorené zo základu brija

ANNA RAMŠÁKOVÁ

Jazykovedný ústav L. Štúra SAV

Práca na slovníkovom projekte Lexika slovenských terénnych názvov, ktorý je digitálnym výkladovým a dokladovým slovníkom slovenskej a do slovenčiny adaptovanej inojazyčnej apelatívnej a propriálnej lexiky vyskytujúcej sa v terénnych názvoch z územia Slovenska, si nevyžaduje a nepriňaša poznatky iba z oblasti onomastiky.

V terénnych názvoch (ďalej TN) sú najfrekvencovanejšie a najproduktívnejšie tie slovotvorné prostriedky, ktoré sú príznačné pre apelatívne výrazy a konštrukcie so špecifickým príznakom miesta (Majtán, 1996, s. 21). Hoci väčšina TN – anojkoným¹ – vzniká z apelatívnych výrazov a konštrukcií bez osobitných toponymických slovotvorných prostriedkov, topoformantov, nie vždy ide o čistú proprializáciu (onymizáciu, resp. toponymizáciu), o tvorenie s nulovou afixáciou (Majtán, tamže). Vzájomná prepojenosť niektorých TN s východiskovým apelatívom sa časom vytráca. Reálie, ktoré apelatívum označovalo, zanikli alebo sa výraz prestal používať, resp. nahradil ho iný. Niektoré takéto lexémy sa zachovali v anojkonymii. Tieto názvy apelatívneho pôvodu sú odsémantizované a význam všeobecných mien, z ktorých názvy vznikli, je bez jazykovedného a historického výkladu neznámy (Majtán, tamže, s. 20). Azda nebudeme ďaleko od pravdy, ak budeme za jedno z takýchto apelatív, s ktorými sa na území Slovenska viaže iba niekoľko toponým, považovať aj slovo *brija*.

Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA č. 2/0019/20 Lexika slovenských terénnych názvov.

¹ Anojkonymá sú názvy neživých prírodných objektov a javov a tých človekom vytvorených objektov na Zemi, ktoré nie sú určené na bývanie a v krajine sú pevne fixované; Svoboda a kol., 1973, s. 62; 1983, s. 107; pozri aj Valentová, 2018, s. 15 – 16.

Prvý písomný záznam o existencii feminína *brija* (1. „rédka poléwka“ 2. „múčná kaša rédka“) na území Slovenska sme našli v Slowári Slowenskom Česko-Laťinsko-Ňemecko-Uherskom od Antona Bernoláka z roku 1825. Autori Historického slovníka slovenského jazyka I (1991, s. 156; ďalej HSSJ) uvádzajú tiež variant *breja* s významom „odvar, riedka kaša z ovocia“, ktorý dokladujú rukopisným zápisom zo 17. storočia (*cinnabrium antinonii* v *chabzoweg bregj zamjssawsse deg patientowy zgestj*). Formu s ypsilonom *bryja* „kaša (hlavne z ovocia)“ uvádzajú Karol a Miroslav Kálalovci (1923, s. 43, 44).

V celonárodnom Slovníku slovenských nárečí I (1994, s. 164) je odkaz *brija* p. *breja* na spoluheslá *breja*, *brija* i *braja* s príslušnými prihniedzovanými deminutívami *brejka* i *brajka* (tamže, s. 160). Doložený nárečový materiál autorom tohto lexikografického diela umožnil zhodnotiť lexému s jej geografickým výskytom v stredoslovenských a vo východoslovenských nárečiach. Veľmi podobne ako v predchádzajúcich dvoch spomínaných slovníkoch sa aj v slovenských dialektoch potvrdil výraz s významom „niečo riedke, kašovité“, ale členeným na podvýznamy a) jedlo zo zemiakov a múky, b) ovocná brečka, kvas, c) nedovarený slivkový lekvár, d) zmes vody, snehu a blata na ceste, e) nechutný nápoj al. jedlo (tamže). Vzhľadom na etymológiu výrazu *brija* (< sthnem. *bri(e)* „kaša“; Machek, 1968, s. 66) by bolo azda vhodnejšie uviesť odkazové heslo *breja* p. *brija* a pri hesle *brija* doplniť príslušnú heslovú stať (ako je to napr. v citovanom HSSJ).

Nazdávame sa, že o uvedenej lexéme treba uvažovať ako o formálno-významovej jednotke slovnej zásoby s archaizujúcimi sémami, ktorých apelatívny význam (podvýznamy) sa pomaly vytráca (vytrácajú). Výraz sa stáva neznámym, a to 1. nielen vzhľadom na úzky okruh používateľov tejto nepochybné nárečovej lexémy, ale 2. tiež s ohľadom na zánik reálií, ktoré ňou boli, prípadne niektoré z nich ešte sú označované.

Už sme naznačili, že slovo *brija* preniklo aj do slovenskej toponymie. Priamy jednočlenný nederivovaný TN *Brija*, ktorý označuje vrch v Poprade, vznikol prostou toponymizáciou (Majtán, 1996, s. 23) a je doložený v kartotéke terénnych názvov (ďalej KTN) oddelenia dejín slovenčiny, onomastiky a etymológie Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV.

Onomastický okruh príbuzných toponým (no s východiskovým apelatívnym základom *bryj-*) rozširujú názvy utvorené topoformantmi (zároveň

s pendantmi v oblasti morfológie) *-ov-a/-ov-u*, *-ov-k-a* pre substantívne typy a *-ov-sk-ý/-ov-sk-é* pre adjektívne typy. Topoformanty ako *-ov-ka*, *-ov-sk-ý* v TN najčastejšie poukazujú na vlastnícky vzťah majiteľa objektu k objektu v čase vzniku názvu. Zväčša ide o vlastnícky vzťah k pôvodnému majiteľovi, príp. k celej rodine, alebo pomenovaný objekt patril do katastrálneho územia obce, príp. iného geografického objektu. Pri názvoch utvorených z geografických názvov môžu tieto prípony vyjadrovať aj lokalizačný príznak. Vyjadrujú skutočnosť, že sa nazývaný objekt nachádza smerom k inému toponymickému objektu (Majtán, tamže, s. 24).

Pôvodne lexikálne morfémy *-ov-a/-ov-u*, *-ov-k-a* a *-ov-sk-ý/-ov-sk-é* (slovoformné formanty alebo vydeliteľné morfológie segmenty) sa vo vzťahu k uvedenému vlastnému menu prehodnotili na nové prvky – toponymizované formanty, topoformanty (Matejčík, 1970, s. 148), ktoré majú pendanty v apelatívnej oblasti.² Ide o štruktúrny model toponymizovaného výrazu s topolexémou apelatívneho pôvodu a topoformantmi *-ov-a/-ov-u*, *-ov-k-a* a *-ov-sk-ý/-ov-sk-é* (čiže nominálny substantívny základ utvorený pomocou suffixov *-ova/-ovu*, *-ovka*, *-ovský/-ovské*) bez spoluhláskovej alternácie koreňových morfémy. Propriá utvorené suffixom *-ova/-ovu*, *-ovka* a *-ovský/-ovské* majú toponymický pôvod (základ).

Z východného Slovenska je doložený priamy jednočlenný derivovaný názov pasienka a poľa *Bryjovka* v Haligovciach (o. Stará Ľubovňa) a dvojčlenné názvy s vlastnostnými adjektívami alebo s privlastňovacím prídavným menom z obce Lesnica (o. Stará Ľubovňa): *Bryjovské pole* (pole), *Bryjovský potôčik* (lúka) a *Bryjova dolina* (pole). V Lesnici sa používa aj predložkový názov *Na Bryjovu dolinu* (pasienok). V domácom prostredí hovoriacich spišským goralským nárečím fungujú nárečové podoby *Na Bryjovom doline*, *Bryjovské pole*, *Bryjovský potôček* (Dudášová-Kriššáková, 1993, s. 72, 81, 91, 97, 105; 2008, s. 90; 2016 a 2017, s. 48, 68 – 69, 135 – 136).

Motiváciou vzniku anojkoným *Bryjovka*, *Bryjovské pole*, *Bryjovský potôčik*, *Bryjova dolina* a *Na Bryjovu dolinu* (okrem toponým *Bryjovka* a *Na*

² Autor sa odvoláva na poznatky R. Krajčoviča (1968, s. 94), ktorý v slovenskej mikrotoponymii pracuje s dvomi skupinami formantov: 1. celkom toponymizované, ako sú napr. *-any*, *-no*, *-ovce*, *-ice*, *-ince*, ktoré nemajú svoj pendant v jazyku, a 2. toponymizované formanty s pendantom prítomným v jazyku (s. 147 – 148).

Bryjovu dolinu ide o dvojčlenné pomenovania; Majtán³, tamže, s. 26) by teda mohli byť antroponymá v podobe priezviska *Bryja*, ale nemožno vylúčiť ani prezývku (*Bryja* > *Bryjova dolina*, *Bryjovka*, *Bryjovské pole*, *Bryjovský potôčik*). Menej pravdepodobná by bola podoba priezviska *Bryjov*.

Antroponymický základ týchto toponým by mohla potvrdzovať databáza priezvisk (Ďurčo a kol., 1998) z roku 1995. V nej priezvisko *Bryja* bolo zaznamenané v okresoch Dolný Kubín, Martin, Poprad a Stará Ľubovňa. Priezvisko *Brija* sa podľa spomínanej databázy vyskytuje predovšetkým vo východnej časti Slovenska v okresoch Kežmarok, Poprad, štvornásobne menej na Orave v okrese Dolný Kubín a v záposlovenskom regióne v okresoch Nitra a Bratislava (celkovo na Slovensku v 23 lokalitách). V okresoch Levoča, Svidník, Poprad, Považská Bystrica, Snina a Prešov funguje priezvisko *Breja*. Napokon antroponymum *Braja* je doložené opäť z východného Slovenska v okresoch Svidník a Košice (aktuálne názvy okresov uvádzame zostupne podľa počtu výskytov príslušného priezviska).

V KTN je doložený aj dvojčlenný názov so zhodným prívlastkom *Brejova lúka* (les a lúka; Gelnica, o. Gelnica). Mohli by sme uvažovať o fundujúcom východisku antroponyma (s prezývkou či priezviskom) *Breja*. Rovnako máme doložený názov poľa *Solisko v medzi Brejkov* (Turzovka, o. Čadca), pričom pri motivácii vzniku pomenovania *Brejkov* by sme opätovne ako prvú možnosť pripustili východisko z osobného mena alebo priezviska *Brejka*, *Brejko*. Priezvisko *Brejka* (Ďurčo a kol., 1998) sa však v roku 1995 vyskytovalo takmer výlučne vo východnej časti slovenského územia (v okresoch Poprad, Kežmarok a Spišská Nová Ves, ojedinele v Košiciach), dovedna 56 výskytov v 17 lokalitách; v Bratislave 11 výskytov, v Martine jeden výskyt. V uvedenom TN nejde o medzu s názvom *Brejkov*, ale o spojenie slova *medza* s nezhodným prívlastkom vyjadreným nárečovým tvarom genitívu rodinného mena *Brejkovia*, teda spisovne o *medzu Brejkovcov*.

O toponymách *Bryjova dolina*, *Bryjovské pole*, *Bryjovský potôčik*, *Na Bryjovu dolinu*, *Brejova lúka* možno uvažovať ako o depropiálnych prípadoch rozdielnych onymických tried (Valentová, 2018, s. 324 – 327)

³ Mnohé anojkonymá uvedeného modelu sa prehodnotili na jednočlenné názvy, vznikli elipsisou určovaného člena (Majtán, 1996, s. 23); ide o prívlastkové spojenia s podstatným menom, v ktorých prívlastok po vynechaní nadradeného člena zastupuje celé spojenie; v našom prípade by bolo *Bryjovské*, *Bryjovský* nezávislé spodstatnené slovo bez zmeny rodu nadobúdajúce substantívne kategórie (Ružička, 1966, s. 194).

s rozličnou designáciou a rozdielnymi denotátmi. V tom prípade dochádza nielen k morfológickým – mení sa rod aj pád, napr. *Bryja* > *Bryjova dolina* > *Na Bryjovu dolinu* –, ale aj k slovotvorným zmenám: sú pridané už spomínané posesívne sufixy *-ov/-ova* (napr. *Bryja* > *Bryj-ov-sk-él/-sk-ý*), ako aj topoformant *-ka* (napr. *Bryjak* > *Bryjač-ka* > *Na Bryjač-k-e*). O jedinečnosti denotátov uvedených anojkoným niet pochýb.

V týchto TN (*Bryjova dolina*, *Bryjovské pole*, *Bryjovský potôčik*, *Na Bryjovu dolinu*, *Brejova lúka*) však s najväčšou pravdepodobnosťou bolo východiskom ich vzniku apelatívum *bryja/breja*, „komponent“ *bryjov/brejov* je archaickým tvarom vzťahového adjektíva *bryjový* (pozri Majtán, 1996, s. 26) a pomenovania by označovali objekty podľa vlastnosti miesta s kašovitou, mokrou či močaristou pôdou.

Na prvý pohľad sa zdá jasná motivácia vzniku názvov poľa zo Zákopčica (o Čadca). Ide o priamy jednočlenný derivovaný príponový názov *Bryačka* a nepriame predložkové pomenovanie poľa *Na Bryačke*, v ktorom predložka poukazuje na zvýraznený lokalizačný príznak („objekt nachádzajúci sa na Bryačke“, čím nadobúda špecifický príznak miesta; Majtán, tamže, s. 24, 26, 27). Z grafickej podoby názvu by sme mohli usudzovať, že ide o pomenovanie objektu azda podľa majiteľa, ktorý bol nositeľom priezviska, prípadne prezývky *Bryjak*. Problém vidíme v zápise samohláskovej skupiny *-ya-*, ktorá mohla vzniknúť nesprávnou interpretáciou alebo nekorektným grafickým zápisom názvov samotnou zapisovateľkou. Ak skutočne išlo o uvedené priezvisko, používatelia miestneho dolnokysuckého nárečia by mali uvedený vokál *y* foneticky rozlišovať. Čiže by ho museli aj vysloviť. Nárečie uvedenej obce však vo svojom hláskovom systéme nemá vokál *y*. Zároveň sa v miestnom dialekte nevyskytuje dvojhĺska *ia*, ale naopak, očakávali by sme v zápise dlhú samohlásku. Pri motivácii vzniku spomenutých anojkoným by sme mohli preto uvažovať skôr o priezvisku *Brijak*, prípadne *Bryjak* – tu ako o priezvisku, ktoré vzniklo na území, kde sa *y* aj foneticky rozlišovalo. A nemuseli by sme ísť ďaleko. Bezprostredne susediaca nárečová oblasť je územie pomedzných hornokysuckých nárečí, kde sa vyskytuje hláska *y* ako alofóna, prípadne kysuckých goralských nárečí, v ktorých je vokál *y* samostatnou fonémou (Ramšáková, 2020, s. 47 – 49, 66 – 77). Išlo by o TN v podobách *Brijačka*, *Na Brijačke*, prípadne, čo je menej pravdepodobné, o anojkonýmá *Bryjačka*, *Na Bryjačke*. K uvedeným konštatovaniam (o podobách prie-

zviska a toponým) inklinujú aj historici. Antroponymá *Brija*, *Bryja*, *Brijak*, *Bryjak* z kysuckej jazykovej oblasti však nie sú doložené ani v databáze priezvisk (Đurčo a kol., 1998) z roku 1995, ani v archíve oddelenia dejín slovenčiny, onomastiky a etymológie (súbory antroponým; zoznamy názvoslovnia z jednotlivých osád z celých Kysúc). Navyše žiadne oficiálne internetové zdroje nepotvrdzujú existenciu anojkoným *Bryačka*, *Brijačka*, *Bryjačka*. Najpravdepodobnejšie je preto vysvetlenie, že toponymum vzniklo z apelatíva *brija* (dolnokysucký hláskový variant) a označuje objekty podľa vlastnosti miesta s kašovitou, mokrou, močaristou pôdou.

V obci Zákopčie sme si overili (kontaktovali sme pracovníčky obecného úradu), že sa tam používa všeobecné podstatné meno *brija* vo význame „kyslá polievka“ (na Kysuciach ju obyčajne pôvodní obyvatelia varili vo sviatočnom období, napr. na Štedrý deň). Potvrdili sme si tým domnienku, že apelatívum *brija* by mohlo byť v skutočnosti východiskom vzniku TN *Brijačka*. Napokon, v súčasnosti sa priezviská *Brija/Briják*, resp. *Bryja/Bryják* v Zákopčí nevyskytujú. Zisťovanie navyše skôr problematizuje zaznamenaný názov poľa *Brihačka*, *Pod Brihačku* (Zákopčie, o. Čadca; Choluj, 1993, s. 140, 141), pretože mohlo dôjsť k preklepu pri zápise hlásky *j* alebo *h* v názvoch v jednej lokalite.

Ak by sme pripustili možnosť vzniku oboch anojkoným na území dolných Kysúc z antroponyma, priezviská pripadajúce do úvahy ako obmeny východiskového základu *bry-/bre-* sa mohli v minulosti vyskytovať aj na Kysuciach (vrátane spomínaných antroponým *Brejko*, *Brejka*). Mohli sa sem dostať prostredníctvom obyvateľov z východných území Slovenska v čase osídľovania kysuckého regiónu (čo by potvrdzovali aj historické doklady).

Pomenovania, ktoré takisto mohli vzniknúť podľa priezviska a ktoré by pravdepodobne mohli byť formálnou modifikáciou východiskového hláskového variantu *breja*, sa podľa KTN vyskytujú v Muráni (o. Revúca). Ide o názvy lesa a pasienka *Brejaková* podľa priezviska *Breják* (pasienok azda s variantnými názvami *Brejácke polianky*, *Brejácke*). Anojkonymá s východiskovým fundujúcim pertraktovaným hláskovým variantom *braja* v KTN nie sú doložené.

Formálna podoba sledovaných existujúcich a doložených toponým a antroponým naznačuje, že na slovenskom území by mali existovať dve hlás-

kové podoby východiskového apelatíva s hláskami *-i-* a *-y-*: *brija* a *bryja*. Tie môžu byť odrazom len nárečových pomerov v príslušných nárečových mikroareáloch, dialektových oblastiach. Nárečových systémov disponujúcich samohláskou *y* (z pohľadu synchronika by bolo vhodné pripomenúť, že hláska *y* sa v týchto dialektoch reálne foneticky realizuje) je však na slovenskom území málo. A ako sme zistili, variant *brija* stále funguje v Zákopčí, v obci s dolnokysuckým (resp. kysuckým) nárečím (Krajčovič, 1988; Štolc, 1994). Vokál *y* naznačuje sprostredkujúcu úlohu tých jazykov/nárečí, v ktorých sa fonologicky rozlišuje *i*, *y* (ide už o spomínané pomedzné hornokysucké a kysucké goralské nárečia a o goralské nárečia vôbec; porov. Dudášová-Kriššáková, 1993, s. 20 – 31; 2001, s. 15, 19 – 27; 2016 a 2017, s. 17 – 35). Mohli by sme uvažovať ešte aj o nárečových systémoch sotáckej dialektovej oblasti, kde hláska *y* funguje ako kombinatórny variant fonémy */i/* (Kováčová, 2010, s. 72). Vzhľadom na geografický výskyt pertraktovaného apelatíva *i* proprii však túto možnosť treba vylúčiť. Východisko všeobecného mena musíme hľadať v poľštine, presnejšie v jej nárečiach. V nich je podľa Jana Karłowicza (1900, s. 118) takáto situácia: *Breja* 1. „mięso z rosółem“, 2. „gęsty płyn; rzadkie błoto, coś grzązkiego“, *Bryja* 1. „papka z mąki pospolicie owsianej“, 2. „polewka“, 3. „potrawa, wrzątek zasypany mąką owsianą“, 4. „mleko słodkie, gotowane z małą domieszką mąki“, *Bryja* albo *Bryjka* „potrawa z mąki“, *Bryjka* „zacierka, papka (z mąki owsianej z wodą)“, *Bréjka* „rzadka kasza“, *Brejka* „polewka z mąki, żur“, *Breja* albo *Brajdyga* „kałuża wody na drodze“, *Brejtuga* „gęste błoto“ a plurálová podoba *Bryje* „wywary w gorzelni“ (pozri tiež odkazové heslá *Bryja* p. *Brajka*, *Breja*; *Bryjka* p. *Brajka*, *Breja*; tamže, s. 124). Uvádzaná forma má jednako rozsiahlejší areál výskytu. Nejde len o slovenské responzie poľského výrazu s pôvodom v stredohornonemeckom *bri(e)* (Machek, 1968, s. 66; v súčasnej nemčine *Brei* „kaša“, „/detská/ kašička“). V kontexte ďalších najbližších kontaktujúcich sa slovanských jazykov/dialektov ide tiež o slovo fungujúce v moravkoslovenských a vo východomoravských nárečiach s významom „kaše z ovoce, brečka stékající ze sušeného ovoce“ (tamže).

František Bartoš (1886, s. 201) lexému *bryja* „lizačka ze švestek“ uvádza ako slovo valašské a lašské. Silvestr Kazmír (2001, s. 24) ho vo valašských nárečiach (v severnej časti východomoravských nárečí /ako ich sám autor zaradil – pozn. autorky/) zaznamenal v týchto významoch: „1. po-

lévka ovocná (z jablek a hrušek); 2. marmeláda z rozvařeného ovoce (B); 3. rozvařené trnky na řídko, též lízačka“ aj ako „jídlo z rozvařených jablek (zahuštěné mlékem a moukou)“. Josef Fabián (2009, s. 7) píše o dvoch femininých formách *bryja* a *bryje* označujúcich dve reálie: 1. „polévka z jablek a hrušek a 2. „marmeláda ze sušeného ovoce“.

Podľa autorov elektronického Slovníka nářečí českého jazyka A–Č (2016) femininum *bryje* (tiež so zaujímavou frazeológiou) s hláskovými variantmi *brija*, *bryja* je lexéma typická pre sliezske dialekty. Nárečový materiál ukazuje na jej výskyt predovšetkým v oblastiach Opavy, Ostravy, Frýdku-Místku, Vsetína, Zlína, Uherského Hradišťa, Valašska a Sliezska. Na základe doloženého materiálu možno hovoriť o týchto významoch: „1. druh pokrmu z rozvařeného čerstvého nebo sušeného ovoce, zpravidla z hrušek a jablek nebo ze švestek a) kaše, b) omáčka, c) polévka; 2. řídká hmota z rozvařených švestek, získaná v první fázi vaření povidel; 3. marmeláda ze sušeného ovoce; 4. šťáva kapající ze sušících se švestek; 5. expr. nápoj nebo pokrm špatné kvality a) nechutný nápoj vůbec, b) slabá káva; c) nechutný řídký pokrm; 6. řídké bláto; 7. expr. nepříjemná situace“. V oblastiach Frýdku-Místku a Ostravy sa využíva maskulína podoba *bryja* s hláskovým variantom *bryja* a opäť ženská homonymná forma *bryje* (takisto s variantom *bryja*). Ide o expresívne slová pomenávajúce človeka so špecifickými vlastnosťami: „1. neschopný, líný člověk, 2. expr. neobratný, nešikovný člověk, 3. expresívum popleta; hloupý člověk“. V porovnaní s koncepciou Slovníka slovenských nářečí spracúvajú autori relatívne úplného, nediferenčného elektronického Slovníka nářečí českého jazyka nárečové lexémy aj z tých pomedzných nárečových území, ktorých dialekty sú vývinovo úzko späté s pomedznými poľskými sliezkymi nárečiami.

Pri skúmaní lexémy *brija* v slovnej zásobe používateľov slovenského jazyka sme sa dostali k otázke jej pôvodu. Vzhľadom na sprostredkujúci poľský jazyk (nárečia) lexika niektorých slovenských, moravskoslovenských, východomoravských a sliezkych nářečí na českom území sa môže pochváliť niektorou z hláskových podôb skúmanej formy. Všetky uvádzané responzie poľskej formy *bryja* v nárečiach slovenského a českého jazyka dokazujú kontaktujúce sa poľské nárečia ako sprostredkovateľa nemeckého *bri(e)*.

Ako sme ukázali, nie vždy je motivácia vzniku názvu jasná a priamočiar. Preto nielen z uvedených detailov je zrejmé, že pri koncipovaní hesiel do

digitálneho výkladového a dokladového slovníka slovenskej a do slovenčiny adaptovanej inojazyčnej apelatívnej a propriálnej lexiky je žiaduce korigovať zápisy a nevyhnutné opierať sa o poznatky aj z iných jazykovedných disciplín ako z onomastiky. Aj v prípade apelatívneho i propriálneho významu východiskového výrazu by nám mohol veľa napovedať napr. historický výskum osídľovania dotknutých regiónov.

Koncipovanie hesiel do digitálneho výkladového a dokladového slovníka slovenskej a do slovenčiny adaptovanej inojazyčnej apelatívnej a propriálnej lexiky, ktorá sa vyskytuje v terénnych názvoch na území Slovenska, neustále nabáda sledovať vlastný slovenský i susedný inojazyčný lexikálny materiál. Autori musia uvažovať o širokospektrálnych súvislostiach a zohľadňovať dôležitý kontext nielen jazykových, ale aj etnických a kultúrnych kontaktov Slovákov. Toponymický materiál sústredený v kartotéke terénnych názvov je pre autorov slovníka Lexika slovenských terénnych názvov často stimulom pre omnoho hlbší poznatkový ponor do viacerých vedných disciplín, ako by sa na prvý pohľad mohlo zdať.

LITERATÚRA

BARTOŠ, František: Dialektologie moravská. První díl. Nářečí slovenské, dolské, valašské a lašské. Brno: Nákladem Matice Moravské 1886. 374 s.

BERNOLÁK, Anton: Slowár Slowenski Česko-Laťínsko-Ňemecko-Uherski. I. Budapest 1825. 848 s.

DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia: Goralské nárečia. Odras slovensko-poľských jazykových kontaktov na fonologickej rovine. Bratislava: Veda 1993. 176 s. ISBN 80-224-0354-7.

DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia: Kapitoly zo slavistiky. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 2001. 187 s. ISBN 80-8068-048-5.

DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia: Kapitoly zo slavistiky. 2. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešovensis. Monografia 95 (AFPhUP 232/314). Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 2008. 312 s. ISBN 978-80-806-8899-8.

DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia: Goralské nárečia z pohľadu súčasnej slovenskej jazykovedy. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove 2016. 248 s. ISBN 978-80-555-1714-8.

DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia: Goralské nárečia z pohľadu súčasnej slovenskej jazykovedy. 2., opravené vydanie. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove 2017. 248 s. ISBN 978-80-555-1822-0.

ĎURČO, Peter a kol.: Databáza vlastných mien a názvov lokalít na Slovensku. Podklady k projektu Copernicus Programme, project COP-58: Onomastica – Copernicus Database. CD ROM. Paris: ELRA 1998. Dostupné na http://www.juls.savba.sk/durco_priezviska.html.

FABIÁN, Josef: Slovník nespisovného jazyka valašského. Valašské Meziříčí: Občanské sdružení Valašské Athény 2009. 136 s. Dostupný na file:///C:/Users/annar/AppData/Local/Temp/valassky-slovník_1425218206.pdf.

Historický slovník slovenského jazyka. 1. A – J. Red. M. Majtán et al. Bratislava: Veda 1991. 536 s. ISBN 80-224-0228-1.

CHOLUJ, Dominik: Onomastika Kysúc. Čadca: Kysucké múzeum Čadca 1992. 154 s.

Morfológia slovenského jazyka. Vedecký red. Jozef Ružička. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1966. 896 s.

KÁLAL, Karel – KÁLAL, Miroslav: Slovenský slovník z literatúry aj nárečí (Slovensko-český diferenciálny). Banská Bystrica: Slovenská Grafia 1923. 1012 s. + 104 s.

KARŁOWICZ, Jan: Słownik gwar polskich. Tom Pierwszy, A do E. Kraków: Nakładem Akademii Umiejętności 1900. 454 s.

KAZMÍŘ, Silvestr: Slovník valašského nářečí, valaško-český, 1. díl. Vsetín: 2001. 665 s. Copyright 2006. Dostupný na <https://drive.google.com/file/d/0B3POwIwUY2zsSjhWbVd1MXBrem8/view>.

KOVÁČOVÁ, Viera: Sotácke nárečia severovýchodného Zemplína z aspektu petrifikácie a nivelizácie. 1. vyd. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku 2010. 175 s. 978-80-8084-549-0.

KRAJČOVIČ, Rudolf: Toponymický fakt a jeho kartografovanie. In: I. slovenská onomastická konferencia. Bratislava 5. – 6. decembra 1967. Zborník materiálov. Red. V. Blanár a M. Majtán. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV a Slovenská onomastická komisia pri Vedeckom kolégiu jazykovedy SAV pre internú potrebu 1968, s. 88 – 99.

KRAJČOVIČ, Rudolf: Vývin slovenského jazyka a dialektológia. 1. vydanie. Bratislava: SPN 1988. 344 s.

MACHEK, Václav: Etymologický slovník jazyka českého. 2. vydanie. Praha: Academia 1968. 868 s.

MAJTÁN, Milan: Z lexiky slovenskej toponymie. Bratislava: Veda 1996. 192 s. ISBN 80-224-0480-2.

MATEJČÍK, Ján: Morfematická štruktúra mikrotoponyma. In: Onomastické práce. 3. Sborník rozprav k sedmdesiatým pátým narodeninám univ. prof. dr. Vladimíra Šmilauera, DrSc. Red. J. Svoboda – L. Olivová-Nezbedová. Praha: Místopisná komise ČSAV 1970, s. 147 – 158, nem. res. s. 159.

RAMŠÁKOVÁ, Anna: Nárečia horných Kysúc v okrese Čadca. Jazykovedné štúdie XXXVII. Bratislava: Veda, 2020. 240 s. ISBN 978-80-224-1845-4.

Slovník nářečí českého jazyka. A – Č. Copyright 2016. Dostupný na <https://snecj.ujc.cas.cz>.

Slovník slovenských nářečí. I. A – K. Red. I. Ripka. Bratislava: Veda 1994. 936 s. ISBN 80-224-0183-8.

ŠTOLC, Jozef: Slovenská dialektológia. Bratislava: Veda 1994. 179 s. ISBN 80-224-0036-X.

VALENTOVÁ, Iveta: Lexika slovenských terénnych názvov (Konceptia lexikografického spracovania). Bratislava: Vydavateľstvo SAP – Slovak Academic Press 2018. 220 s. ISBN 978-80-89607-69-3.

ISSN 0023-5202

MIČ 49 300